

РОЛЬ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ УЧИЛИЩ

У статті з'ясовано значення гуманітарних дисциплін у формуванні загальнокультурної компетенції учнів професійно-технічних училищ. Проаналізовано різні точки зору щодо змісту понять "компетенція" і "компетентність". Подано авторське визначення поняття "загальнокультурна компетентність учнів професійно-технічних закладів освіти".

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграції, коли країни прагнуть до співробітництва і взаємозбагачення у суспільній, економічній, політичній, культурній, науковій та інших сферах, великого значення набувають міжкультурні зв'язки представників різних держав, ефективність яких є необхідною передумовою налагодження контактів та взаємодій, досягнення взаєморозуміння та взаємозгоди. На жаль, не кожна сучасна людина готова спілкуватися з представниками інших культурних груп. Причиною цього є несформована загальнокультурна компетенція. Її становлення відбувається в системі освіти, саме тому загальнокультурна компетенція має бути невід'ємною складовою предметів суспільно-гуманітарного циклу.

Аналіз останніх досліджень публікації. Проведений нами аналіз педагогічної та методичної літератури засвідчив, що сьогодні є чимало як вітчизняних, так і зарубіжних публікацій, що розкривають ті чи інші аспекти культурологічної та загальнокультурної компетенції у процесі вивчення гуманітарних дисциплін (Н. Бориско, Р. Гришкова, О. Коломінова, Ю. Пассов, О. Селіванова, Г. Томахін, Є. Верещагіна, В. Костомарова, Л. Калініна, В. Топалова, Л. Деймен (L. Damen), Д. Кілік (D. Killick), К. Рамш (C. Ramsch). Запровадженню у зміст навчання культурологічного матеріалу присвячені праці таких вчених, як В. Сафонова, Л. Цурікова. Загальнокультурна освіта як наукова проблема описана в працях таких вітчизняних філософів та педагогів, як Г. Авансова, Л. Воронкова, Г. Драч, Б. Єрасов, В. Межуєв, В. Розін, Л. Бутенко, В. Маслова, О. Рудницька та ін.

Метою статті як складової частини нашого дослідження є з'ясування значення гуманітарних дисциплін у формуванні загальнокультурної компетенції учнів професійно-технічних училищ.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти поняття "загальнокультурної компетентності" розглядається як складова педагогічного процесу і входить в перелік компетенцій, які є обов'язковими для формування у професійно-технічних закладах освіти.

Проте варто чітко розмежовувати поняття "компетентності" та "компетенції". Для виявлення рівня співвіднесення понять "компетентність" та "компетенції" розглянемо специфіку кожного з них окремо.

У тлумачному словнику С. Ожегова компетенція визначається як "коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийось повноважень, прав" [1: 289]. Аналогічне тлумачення компетенції наведено в "Радянському енциклопедичному словнику": "Компетенція (від лат. *comprete* – добираюся, відповідаю, підхожу), – це коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі" [2: 613].

У "Новому енциклопедичному словнику" компетенція визначається як "коло повноважень якогось органу, посадовій особі; коло питань, в яких конкретна особа має знання, досвід". У тлумачному словнику сучасної російської мови під компетенцією розуміють "коло питань, явищ, в яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ". У "Новому тлумачному словнику української мови" слово "компетенція" трактується як "добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи" [3: 874].

Учені по-різному трактують поняття "компетенція", однак розглядають той чи інший його аспект, що є підставою для тлумачення аналізованого терміну. Розглянемо визначення цього поняття деякими науковцями.

І. Галяміна вважає, що "компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання і уміння при розв'язанні професійних завдань в різноманітних областях – як у конкретній області знань, так і в областях, слабо прив'язаних до конкретних об'єктів, тобто це здатність і готовність проявляти гнучкість у мінливих умовах ринку праці" [4: 7].

В. Байденко стверджує, що "компетенція – це здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, зі швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт залежно від поставлених завдань, проблемних ситуацій і т. ін." [5: 5].

Ю. Фролов, Д. Махотін визначають компетенцію як відкриту систему процедурних, ціннісно-сміслових і декларативних знань, що включає взаємодіючі між собою компоненти (епістеміологічні – пов'язані з пізнанням, особистісні, соціальні), які активізуються (актуалізуються) і збагачуються в

діяльності по мірі виникнення реальних життєво важливих проблем, з якими стикається носій компетенції [6: 38].

Російський педагог І. Осмоловська представляє компетенцію зазвичай у двох значеннях: як коло питань, у яких хтось є добре обізнаним, володіє знаннями, досвідом, і як коло повноважень певного органу або посадової особи [4: 79]. В. Краєвський та А. Хуторський пояснюють, що компетенція в перекладі з латинської "competencia" означає коло питань, з якими людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що стосуються певного кола предметів і процесів, та необхідних для якісної продуктивної діяльності стосовно них.

Досить цікавим є погляд А. Хуторського, який зазначає, що "компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особи (знань, умінь, способів діяльності, досвіду) і є відчуженою, насамперед, заданою соціальною вимогою (нормою) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері" [8: 141].

"Великий тлумачний словник сучасної української мови" визначає "компетенцію" як "добру обізнаність із чим-небудь" чи "коло повноважень організації, установи або особи" [3: 560]

Проте ми найбільше згодні із визначенням у словнику сучасної англійської мови, де поняття "компетенція (competence) визначено як: 1) здібність й уміння здійснювати необхідну діяльність; 2) володіння спеціальною сферою знань; 3) спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків.

Поняття "компетентність" також визначається вченими по-різному, але, на нашу думку, усі аналізовані трактування мають спільну думку. Щоб переконатися в цьому, розглянемо тлумачення терміну "компетентність" різними авторами.

Компетентність (від лат. competens – належний, відповідний) становить сукупність необхідних щодо ефективної професійної діяльності (ВНЗ, студента, викладача) систематичних функціональних знань й умінь (науково-виробничих, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, економічних, предметних і відповідних особистісних якостей).

У "Новому тлумачному словнику української мови" слово "компетентний" означено так: "1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний" [3: 874]. У словнику російської мови С. Ожегова поняття "компетентний" визначено, як "знаючий, обізнаний, авторитетний в якій-небудь галузі; який володіє компетенцією" [1: 289]. У тлумачному словнику сучасної російської мови значення слова "компетентний" таке: "обізнаний, визнаний знавець з певного питання; який володіє компетенцією, повноправний". Сучасний тлумачний словник російської мови так визначає слово "компетентний": "який має ґрунтовні знання в якій-небудь галузі; знаючий; заснований на обізнаності; вагомий, авторитетний; який володіє компетенцією; правочинний".

Цілком доречними є погляди відомих російських педагогів В. Краєвського та А. Хуторського, які характеризують компетентність у визначеній галузі як поєднання відповідних знань і здібностей, що дають підставу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. Компетентність – набуття, володіння людиною відповідною компетенцією, яке включає його особисте ставлення до неї та предмета діяльності.

Ю. Татур дає таке означення компетентності: "Компетентність спеціаліста з вищою освітою – це проявлені ним на практиці прагнення і здатності (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення" [9: 9]. Ю. Татур у структурі компетентності виділяє п'ять аспектів: мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смысловий, емоційно-вольову регуляцію процесу і результату прояву.

Поняттям "компетентність" відомий психолінгвіст І. Зимня розглядає як заснований на знаннях, інтелектуально та особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини. До складу компетентності вона включає такі складові: а) готовність до прояву компетентності (тобто мотиваційний аспект); б) володіння знаннями змісту компетентності (тобто когнітивний аспект); в) досвід прояву компетентності у різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (тобто поведінковий аспект); г) ставлення до змісту компетентності і об'єкта її застосування (ціннісно-смысловий аспект); д) емоційно-вольова регуляція процесу і результату прояву компетентності [10: 25-26].

М. Холодна вважає, що компетентність – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяють приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності. На її думку, знання повинні задовольняти такі вимоги: різноманітності (множина різних знань про різне); структурованості; гнучкості; оперативності і доступності; здатності до застосування знань в нових ситуаціях; категоріального характеру знань; володіння не тільки декларативними, але й процедурними та конструктивними знаннями; рефлексії, тобто знання про широту і глибину своїх знань [11: 207].

Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. Так, наприклад, О. Пометун вважає, що компетентністю людини можна називати спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь,

навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання, і які дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від контексту (ситуації), проблеми, притаманні певній сфері діяльності. Сформовані компетентності людина використовує за потреби у різних соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб щодо здійснення різних видів діяльності. Компетентна людина застосовує ті стратегії, які здаються їй найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Управління власною діяльністю призводить до підвищення або модифікації рівня компетентності людини. Отже, компетентність – це результативно-діяльнісна характеристика освіти. Рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату [12: 18].

Інший український педагог І. Родигіна вважає компетентність педагогічним явищем і визначає її як специфічні предметні вміння та навички, причому не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану, взагалі будь-якій людині [13: 150].

О. Дрогайцев вказує, що компетентність – це володіння знаннями, які дають змогу про щось судити [14: 64].

Н. Бібік пропонує поняття "компетентність" передати через усталені поняття "комплекс умінь", "умілість" [15: 49].

Проте ми розділяємо думку доктора педагогічних наук, професора С. Вітвицької, яка визначає поняття "компетентність" як специфічну здатність особистості до продуктивної діяльності у конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціалізовані знання, уміння і навички, досвід їх використання у реальному житті, відповідальне ставлення до виконання виробничих функцій [16: 54].

Серед ключових компетентностей, які були визначені українськими педагогами, розглядається загальнокультурна компетентність. "Загальнокультурна компетентність" стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства у всіх її аспектах, що передбачає, передусім, формування культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципи толерантності, плюралізму і дозволяє особистості: аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки та культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства; застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії; знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей для розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри; опанувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації [17: 86].

Загальнокультурна компетентність тісно пов'язана з культурологічною, за працю "Культурологічна підготовка учнів професійно-технічних навчальних закладів" О. Музальова передбачає сформованість гуманістичного бачення світу, духовно-естетичних цінностей, власної думки і переконання, здібності стверджувати та відстоювати їх; наявність літератури для саморозвитку і самореалізації духовного світу людини, досягнення гармонійних стосунків індивідуума з навколишнім світом: осмислення внутрішньої єдності систем цінностей, відображених у літературі; здатність до критичного мислення, уміння протистояти антигуманістичним тенденціям у сучасній культурі; задоволення духовних запитів учнів, зумовлених психологічними особливостями старшого підліткового та юнацького віку [18: 71].

Загальнокультурна та культурологічна компетенції беруть свій понятійний початок з терміну "культура", тому, щоб краще зрозуміти зміст поняття "загальнокультурна компетенція" розглянемо як визначається термін "культура" різними авторами.

З точки зору філософії культура розглядалася такими вченими, як І. Кант, К. Маркс, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Й. Гергер, П. Сорокін, та ін.

На думку Фрідріха Шиллера, завдання культури полягає в розвитку і гармонійному примиренні фізичної та моральної природи людини, чуттєвого та розумового, насолоди та обов'язку.

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель спробував зняти суперечність між просвітницьким та романтичним тлумаченням культури. Він бачив сутність культури не в наближеності існування людини до природної закономірності, не в суб'єктивних фантазіях, а в наближенні індивіда до світового цілого, або до такого універсалу (лат. *universum* – світ, всесвіт), який охоплює і природу, і суспільну історію. Це "всезагальне" породжувалось у концепції Гегеля "інобуттям" світового духу, а процес залучення до нього видавався можливим лише у формі філософсько-теоретичної свідомості, тобто через абстрактне понятійне мислення. "Звичка до цієї абстракції в спожитті, в значенні і поведінці і становить культуру".

Г. Бекмес стверджує, що культурою є відносно постійний нематеріальний зміст, що передається в суспільстві за допомогою процесу соціалізації.

У свою чергу, Д. Реджін зазначив, що культура – це символічне вираження, що корениться в підсвідомому і привноситься в суспільну свідомість, де воно зберігається і залишається в історії.

М. Каган розглядає культуру як цілісну систему і як спосіб діяльності людини, що складається з двох граней (продукт і технологія) і трьох шарів (матеріальна, духовна й художня культури). У складі духовної культури вчений виокремлює наявність продуктів пізнавальної і ціннісно-орієнтаційної діяльності, а художня культура, на його думку, утворює навколо себе відносно автономну сферу всіх видів людської діяльності (перетворювальної, пізнавальної, комунікативної, ціннісно-орієнтаційної) [19: 8].

У педагогічній думці термін "культура" (лат. cultura) визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених усіма видами перетворюючої діяльності людини і суспільства. Сама людина формується в процесі власної діяльності як культурно-історична істота, що засвоює мову, прилучається до традицій і цінностей, що існують у суспільстві, оволодіває властивими для конкретного суспільства і його культури прийомами і навичками діяльності. Людина, отже, є продуктом загальнолюдської культури, її представником і носієм.

Нам імпонує визначення культури, яке дає Г. Волков: "Культура, – стверджує він, – це те створене й набуте людством багатство (матеріальне й духовне), яке служить дальшому розвитку, примноженню творчих можливостей, здібностей суспільства й особистості (економічному, соціальному, моральному, духовному й політичному)" [21: 16].

Великий педагог В. Сухомлинський дає визначення терміну "культура", пояснюючи поняття "педагогічна культура": "педагогічна культура – це жива, творча педагогіка повсякденної творчої праці, та педагогіка, в якій теоретичні закономірності процесу впливу на духовний світ вихованця ніби зливаються з особистістю вчителя. Педагогічна культура – це, образно кажучи, техніка і технологія взаємодії майстра і об'єкта його праці... Багатогранність, різноманітність, відточеність, зразковий стан інструментів нашої творчості, уміння володіти ними так само тонко, як прекрасний музикант володіє скрипкою, – все це і є педагогічною культурою".

В. Гриньова зазначає, що педагогічна культура розглядається як діалектична інтегрована єдність педагогічних цінностей: цінностей-цілей і цінностей-мотивів; цінностей-знань; технологічних цінностей; цінностей-властивостей; цінностей-відносин [22: 22].

З точки зору психології поняття "культура" добре описано у роботі американського психолога Д. Мацумото "Психологія і культура", у цій роботі автор визначає поняття "культура" як динамічну систему правил, експліцитних та імпліцитних, встановлених групами з метою забезпечення свого виживання, включаючи установки, цінності, уявлення, норми і моделі поведінки, загальні для групи, але реалізуються різним чином кожним специфічним об'єднанням всередині групи, що передаються з покоління в покоління, відносно стійкі, але здатні змінюватися в часі. Таким чином, на основі опрацьованої літератури, ми можемо зробити висновок, що загальнокультурна компетентність учня професійно-технічного закладу освіти – це специфічно людський спосіб буття, котрий визначає весь спектр практичної і духовної активності учня, його можливої взаємодії із навколишнім світом та собою і включає систему знань, умінь, навичок, а також моральних, етичних, духовних норм та цінностей.

У процесі формування загальнокультурної компетентності на уроках суспільно-гуманітарного циклу передбачене застосування культурологічного підходу: володіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається (лінгвокраїнознавство, країнознавство); залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); усвідомлення учнями професійно-технічних училищ мовних явищ, іншої системи світогляду, через яку може сприйматися дійсність; розуміння особливостей свого мислення; порівняння явищ іншомовної культури, що вивчається, з рідною мовою; уміння вчитися (працювати з книгою, підручником, словником тощо).

У професійно-технічних училищах викладаються такі предмети суспільно-гуманітарного циклу: українська мова, українська література, світова література, іноземна мова, історія України, всесвітня історія, правознавство, економіка, людина і світ, художня культура (загальною кількістю 770 год).

Аналіз програм дисциплін суспільно-гуманітарного циклу дає можливість зазначити наступне: програми суспільно-гуманітарних предметів у професійно-технічних училищах спрямовані на подальший духовний розвиток молоді, допомогу їй в орієнтації у суспільстві та адаптації до суспільних змін, ознайомлення з культурною спадщиною людства.

Так, наприклад, метою курсу історії є розкрити особливості розвитку людського суспільства, соціально-економічних процесів. Концепція та структура курсу сприяє формуванню в учнів цілісного бачення епохи, що вивчається як у загальному масштабі, так і в окремих її явищах та процесах. Однозначно, курс історії є ідеальним підґрунтям для формування загальнокультурної компетентності, адже кожна тема несе інформацію про ту чи іншу культуру, цивілізацію, що допомагає кращому розумінню ролі діалогу культур.

Мова належить до найважливіших ознак людини. Вона є засобом і матеріалом формування і становлення особистості людини її інтелекту, волі, почуттів та формою буття. Мова є засобом спілкування між людьми, передавання власного досвіду іншим і збагачення досвідом інших. Мова є тим знаряддям, що будує кроскультурні мости і сприяє формуванню загальнокультурної компетентності.

Головною метою вивчення предмета "Література" в професійно-технічному училищі є залучення учнів до найвищих досягнень світової літератури і культури, загальнолюдських і національних духовних цінностей, виховання естетичного смаку, високої читацької і загальної культури, вироблення імунітету проти низькопробних явищ масової культури. Тому література є невід'ємною частиною формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних училищ.

Вивчення економіки сьогодні є необхідною складовою базової освіти. У системі економічних відносин кожен із нас виступає повноправним учасником господарського життя у країні та світі спочатку як споживач, а згодом як виробник товарів і послуг. Поза економікою не залишається ніхто. Тому знання цієї науки допоможуть зорієнтуватися у навколишньому світі, цілеспрямовано приймати раціональні рішення, виявляти свої сильні й слабкі сторони на ринку праці, спілкуватися на рівні з представниками інших країн, інших культур. Економіка об'єднує людей різних країн, дає почуття впевненості у спілкуванні з людьми, а отже має важливе значення у формуванні загальнокультурної компетентності.

Основною метою дисципліни "Правознавство" є сформувати системні правові знання, сприяти становленню їхньої активної громадської позиції, підвищенню рівня правової культури. Вивчення своїх прав та обов'язків дає учням професійно-технічних училищ впевненість у собі, у ситуації, якій знаходяться. Правознавство допомагає учням зрозуміти їхнє місце у суспільстві, культурі, цим самим сприяє формуванню в учнів професійно-технічних училищ загальнокультурної компетентності.

Висновки. Таким чином, ми бачимо, що суспільно-гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у формуванні загальнокультурної компетенції учнів професійно-технічних училищ, адже розуміння своєї й чужої культури та ціннісне ставлення до її проявів є необхідним для процесу формування загальнокультурної компетенції. Між своєю та чужою культурою повинна існувати середня ланка – широкий культурний ареал, з одного боку, споріднений з певною культурою, з іншого боку, він повинен налагоджувати міжкультурні "мости", які поєднують одну культуру з іншими світовими культурами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70 000 слов / [под ред. Н. Ю. Шведовой]. – [23-е изд., испр.]. – М. : Русский язык, 1990. – 917 с.
2. Новейший энциклопедический словарь. – М. : "Изд-во АСТ" ; "Изд-во Астрель" ; ООО "Транзиткнига", 2004. – 1424 с.
3. Новий тлумачний словник української мови : в трьох томах / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – [II вид.]. – К. : Аконіт, 2005. – Т. 3. – 2005. П-Я. – 928 с.
4. Галямина И. Г. Проектирование государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования нового поколения с использованием компетентностного подхода : [материалы к четвертому заседанию методологического семинара "Россия в Болонском процессе : проблемы, задачи, перспективы"] / И. Г. Галямина. – М. : Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 66 с.
5. Байденко В. И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант) : [материалы ко второму заседанию методологического семинара] / В. И. Байденко. – М. : Издательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 19 с.
6. Фролов Ю. В. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов / Ю. В. Фролов, Д. А. Махотин // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 34–41.
7. Осмоловская И. Ключевые компетенции и отбор содержания образования в школе / И. Осмоловская // Народное образование. – 2006. – № 5. – С. 77–81.
8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
9. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.
10. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя // Труды методологического семинара "Россия в Болонском процессе : проблемы, задачи, перспективы". – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
11. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с. (Серия "Мастера психологии").
12. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / [під загальною редакцією О. В. Овчарук]. – К. : "К.І.С.", 2004. – 112 с.
13. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Х. : Вид. група "Основа", 2005. – 96 с.
14. Дрогайцев О. І. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови як педагогічна проблема // Педагогіка вищої та середньої школи : [збірник наукових праць]. – Кривий Ріг : КДПУ, 2002. – Вип. 4. – С. 62–70.
15. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / [під загальною редакцією О. В. Овчарук]. – К. : "К.І.С.", 2004. – С. 47–52.

16. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – 2011. – № 57. – С. 52–58.
17. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : "К.І.С.", 2004. – 112 с.
18. Музальов О. Культурологічна підготовка учнів професійно-технічних навчальних закладів / О. Музальов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 1. – С. 69–79.
19. Каган М. С. Мир общения : Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
20. Мойсеюк Н. С. Педагогіка : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Н. С. Мойсеюк. – [5-те вид., доп. і перероб.]. – К. : Кондор, 2007. – 656 с.
21. Волков Г. Н. Этнопедагогика : [учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений] / Г. Н. Волков. – М. : Издательский центр "Академия", 1999. – 168 с.
22. Гриньова В. М. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури / В. М. Гриньова // Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". 2011. – № 1 (1). – С. 21–26.
23. Культурология : [учебник] / [под ред. Ю. Н. Солонина, М. С. Кагана]. – М. : Высшее образование, 2007. – 566 с.
24. Сібіль О. Компетентність випускника школи / О. Сібіль // Зауч. – 2004. – №8 (194). – С. 12–16.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ozhegov S. I. Slovar' russkogo yazyka : 70 000 slov [Words of the Russian Language : 70 000 Words] / [pod red. N. Yu. Shvedovoi]. – [23-e izd., ispr.]. – M. : Russkii yazyk, 1990. – 917 s.
2. Noveishii entsyklopedicheski slovar' [New Encyclopedic Dictionary]. – M. : "Izd-vo Astrel" ; OOO "Tranzitknyga", 2004. – 1424 s.
3. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrains'koi movy [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] : [v triokh tomakh] / [ukl. V. Yaremenko, O. Slipushko]. – [II vyd.]. – K. : Akonit, 2005. – T. 3. – 2005. P–YA. – 928 s.
4. Galiamina I. G. Proektirovanie gosudarstvennykh obrazovatel'nykh standartov vysshego professional'nogo obrazovaniia novogo pokoleniia s ispol'zovaniem kompetentnostnogo podkhoda [The Projection of the State Educational Standards of the Higher Professional Education of the New Generation with the Usage of the Competence-Based Approach] : [materialy k chetviortomu zasedaniiu metodologicheskogo seminaru "Rossiia v Bolonskom protsesse : problemy, zadachi, perspektivy"]. – I. G. Galiamina. – M. : Izdatel'skii tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. – 66 s.
5. Baidenko V. I. Kontseptual'naia model' gosudarstvennykh obrazovatel'nykh standartov v kompetentnostnom формате (diskussionnyi variant) [The Conceptual Model of the State Educational Standards in the Competence-Based Form (the Disputing Variant)] : [materialy ko vtoromu zasedaniiu metodologicheskogo seminaru] / V. N. Baidenko. – M. : Izdatel'skii tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. – 19 s.
6. Frolov Yu. V. Kompetentnostnaia model' kak osnova otsenki kachestva podgotovki spetsialistov [The Competence-Based Model as the Basic of the Specialists' Training Quality Evaluation] / Yu. V. Frolov, D. A. Makhotin // Vysshee obrazovanie segodnia [Higher Education Today]. – 2004. – № 8. – S. 34–41.
7. Osmolovskaia I. Kliuchevye kompetentsii i otbor sodержaniia obrazovaniia v shkole [Key Competences and the Selection of the Educational Content at School] // Narodnoe obrazovanie [Folk Education]. – 2006. – № 5. – S. 77–81.
8. Khutorskoi A. V. Kliuchevye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovanoi paradigmy obrazovaniia [Key Competences as the Component of the Personal-Oriented Paradigm of Education] / A. V. Khutorskoi // Narodnoe obrazovanie [Native Education]. – 2003. – № 2. – S. 58–64.
9. Tatur Yu. G. Kompetentnost' v strukture modeli kachestva podgotovki spetsialista [Competence in the Structure of the Specialist's Training Quality Model] // Vysshee obrazovanie segodnia [Higher Education Today]. – 2004. – № 3. – S. 20–26.
10. Zimniaia I. A. Kliuchevye kompetentnosti kak rezul'tativno-tselevaia osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii [Key Competences as the Result Purposeful Basis of the Competence-Based Approach in Education] / I. A. Zimniaia // Trudy metodologicheskogo seminaru "Rossiia v Bolonskom protsesse : problemy, zadachi, perspektivy" [Works of the Methodical Seminar "Russia in the Bologna Process"]. – Moskva : Issledovatel'skii tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. – 40 s.
11. Kholodnaia M. A. Psikhologiiia intellekta. Paradoksy issledovaniia [The Intellectual Psychology] / M. A. Kholodnaia. – SPb. : Piter, 2002. – 272 s. (Seriiia "Mastera psikhologii").
12. Pometun O. I. Teoriiia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain [Theory and Practice of the Consistent Realization of the Competence-Based Approach in the Experience of Foreign Countries] / O. I. Pometun // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovi dosvid ta ukrains'ki perspektivy : biblioteka z osviti polityky [The Competence-Based Approach in the Modern Education : the World's Experience and Ukrainian Perspectives : the Library on the Educational Policy] / [pid zagal'noi redaktsieiu O. V. Ovcharuk]. – K. : "K.I.S.", 2004. – 112 s.
13. Rodygina I. V. Kompetentnisno orientovanyi pidkhid do navchannia [The Competence-Based Approach to the Education] / I. V. Rodygina. – KH. : Vyd. grupa "Osнова", 2005. – 96 s.
14. Drogaitsev O. I. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutniogo vchytelia inozemnoi movy iak pedagogichna problema [The Future Foreign Language Teacher's Professional Competence Formation as the Pedagogical Problem] / O. I. Drogaitsev // Pedagogika vyshchoi ta serednoi shkoly [Pedagogy of Higher and Middle School] : [zbirnyk naukovykh prats']. – Kryvyi Rig: KDPU, 2002. – Vyp. 4. – S. 62–70.

15. Bibik N. M. Kompetentnisnyi pidkhid : refleksyvnnyi analiz zastosuvannia [The Competence-Based Approach : the Reflexive Analysis of Usage] / N. M. Bibik // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniy osviti : svitovyi dosvid ta ukrains'ki perspektyvy : biblioteka z osvittnoi polityky [The Competence-Based Approach in the Modern Education : the World's Experience and Ukrainian Perspectives : the Library on the Educational Policy] / [pid zagal'noi redaktsieiu O. V. Ovcharuk]. – K. : "K.I.S.", 2004. – S. 47–52.
16. Vitvyts'ka S. S. Kompetentnisnyi ta profesiografichni pidkhody do pobudovy profesiogramy magistra osvity [The Competence-Based and Job Approaches to the Master's Job Analysis Construction] / S. S. Vitvyts'ka // Visnyk Zhytomyr'skogo derzhavnogo universytetu. Pedagogichni nauky [Zhytomyr State University Journal. Pedagogical Sciences]. – 2011. – № 57. – S. 52–58.
17. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniy osviti : svitovyi dosvid ta ukrains'ki perspektyvy : biblioteka z osvittnoi polityky [The Competence-Based Approach in the Modern Education : the World's Experience and Ukrainian Perspectives : the Library on the Educational Policy] / [pid zag. red. O. V. Ovcharuk]. – K. : "K.I.S.", 2004. – 112 s.
18. Muzaliov O. Kul'turologichna pidgotovka uchniv profesiino-tehnichnykh navchal'nykh zakladiv [Pupils' Culturological Preparation in the Professional Technical Educational Establishments] / O. Muzaliov // Pedagogika i psykholohiia profesiinoy osvity [Pedagogy and Psychology of the Professional Education]. – 2003. – № 1. – S. 69–79.
19. Kagan M. S. Mir obshcheniia : Problema mezhsob'ektnykh otnoshenii [The World of Communication : the Problem of the Cross-Subject Relations] / M. S. Kagan. – M. : Politizdat, 1988. – 319 s.
20. Moiseiuk N. Ye. Pedagogika [Pedagogy] : [navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / N. Ye. Moiseiuk. – [5-te vyd., dop. i pererob.]. – K. : Kondor, 2007. – 656 s.
21. Volkov H. N. Etnopedagogika [Ethnopedagogy] : [ucheb. dlia stud. sred. i vyssh. ped. ucheb. zavedenii] / H. N. Volkov. – M. : Izdatel'skii tsentr "Akademiia", 1999. – 168 s.
22. Gryniova V. M. Profesiina kompetentnist' vykladacha vyshchogo navchal'nogo zakladu yak rezul'tat sformovanosti iogo pedagogichnoi kul'tury [The Teacher's Professional Competence of the Higher Educational Establishment as the Result of his Pedagogical Culture Formedness] / V. M. Gryniova // Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu ekonomiky ta prava imeni Al'freda Nobelia. Seriya "Pedagogika i psykholohiia" [The Dnipropetrovs'k Economics and Law Alfred Nobel University Journal. Series "Pedagogy and Psychology"]. – 2011. – № 1 (1). – S. 21–26.
23. Kul'turologiia [Culturology] : [uchebnik] / [pod red. Yu. N. Solonina, M. S. Kagana]. – M. : Vysshee obrazovanie, 2007. – 566 s.
24. Sibil' O. Kompetentnist' vypusknika shkoly [The School Leaver's Competence] / O. Sibil' // Zauch [Vice-Principal]. – 2004. – № 8 (194). – S. 12–16.

Матеріал надійшов до редакції 14.08. 2013 р.

Пащенко А. Ю. Роль общественно-гуманитарных дисциплин в формировании общекультурной компетентности учащихся профессионально-технических училищ.

В статье выясняется значение гуманитарных дисциплин в формировании общекультурной компетенции учащихся профессионально-технических училищ. Анализируются различные точки зрения касательно понятий "компетенция" и "компетентность". Подается авторское определение понятия "общекультурная компетентность учащихся профессионально-технических учебных заведений".

Pashchenko A. Yu. The Role of Social and Humanitarian Sciences in the Formation of the Students' General Competence in the Vocational Schools.

The article clarifies the value of the Humanities in the formation of the pupils' general competence in the vocational-technical schools. Different points of view on the problem of the content of the notions "competence" and "competency" are analyzed. The author's definition of "students' general cultural competence in the vocational educational institutions" is given.